

ACHTERGRONDINFORMATIE 'DE KOMST VAN GUATTARAL'

1596

In Engeland gaat een bericht van mond tot mond: 'Goud...! Goud...! Er is wéér een indiaans koninkrijk gevonden dat barst van het goud!' Het nieuws komt uit een zojuist verschenen boek. De schrijver is niemand minder dan Sir Walter Raleigh, ridder, dichter en piraat en ooit de vertrouweling van koningin Elizabeth. Hij is teruggekeerd van een reis naar Guyana en heeft daar een verborgen rijk ontdekt. De vorst van de indianen baadt daar letterlijk in het goud. De vergulde koning, door de Spanjaarden 'El Dorado' genoemd, is eindelijk gevonden.

1598

De kooplieden in de Lage Landen hebben het nieuws gehoord en een verkenningschip uitgerust onder leiding van commandeur Cabeliau. Bij zijn terugkeer in Middelburg na een reis van een jaar, rapporteert Cabeliau aan de Staten-Generaal dat ze geen goudmijnen hebben gevonden langs de rivier de Caroní, maar... *daer is opwaerts vorseecker veel gouts int rycke van Guyana zo ons d'Indiaenen, mitsgaeders de Spaegnaerden selffs, seggen.*

De Spanjaarden durven daar niet heen uit angst voor de gevreesde Cariben. Diverse indianenstammen, aldus Cabeliau, denken dat de Engelsen hen van de Spanjaarden zullen bevrijden. Dit is voorspeld door de geest Wattopa, die verscheen aan een door de Spanjaarden ter dood veroordeeld opperhoofd voordat deze werd opgehangen.

En later...

De reis van Cabeliau in 1598 was het eerste teken van de Hollandse belangstelling voor Guyana - een belangstelling overigens die door Engeland en Frankrijk gedeeld werd. Daar hebben Brits Guyana en Frans Guyana hun naam aan te danken. Het was vooral de goud-koorts die de Europeanen als bezetenen die kant opdreef, ook later nog. Er vonden nog zeker twee expedities plaats vanuit Hollandse nederzettingen aan de Essequibo en vanuit Suriname. Maar er werd nooit iets gevonden. Het legendarische rijk van El Dorado bestond niet!

Wel bleek honderden jaren later dat Raleigh gelijk had gehad; vanaf de negentiende eeuw is er in de geologische formaties van Guyana goud gevonden, zowel op Venezolaans als op Braziliaans grondgebied. Bij de winning op grote schaal zijn westerse bedrijven betrokken, en er vinden nog steeds gewapende conflicten plaats tussen blanke goud-zoekers en Yanomami-indianen.

Spanjes rijkdom

Tegen welke achtergrond moeten we dat boek vol lyrische passages plaatsen dat door Sir Walter Raleigh werd geschreven? De enorme politieke macht van Spanje, die een wezenlijke bedreiging voor Engeland vormde, was op goud en zilver gebaseerd. Toen Columbus in 1492 eenmaal Amerika bereikt had, begon voor de Spanjaarden de tijd van de grote goudvondsten in de indiaanse rijken.

Eerst werd in 1519 het fabelachtige rijk van de *Azteken* in Mexico veroverd door Cortez. Vervolgens doodde Pizarro in 1531 de keizer van de *Inca's* in Peru en maakte onmetelijk veel goud en zilver buit. Vanaf 1545 werd er veel zilver naar boven gehaald uit de mijn van Potosi, zilver dat tweemaal per jaar naar Spanje werd verscheept. Nu kregen de Spaanse 'conquistadores' de smaak pas goed te pakken. Verhalen over een ontsnapte Inca-prins en over 'El Dorado' veroorzaakten een golf van expedities naar het onbekende. Van deze expedities keerden meestal maar enkele leden terug. In 1593 trof Antonio de Berrio knap gemaakte gouden voorwerpen aan bij de bevolking rond de monding van de Caroni, een zijrivier van de Orinoco. De verzameling werd naar het Spaanse hof gezonden en tentoongesteld in Sevilla.

De belangstelling van de Spaanse koning was gewekt en de ambtelijke molen voor transport van middelen en manschappen begon, hoewel traag, te draaien. Terwijl Berrio op de beloofde versterking zat te wachten op het eiland Trinidad, kwam Sir Walter Raleigh echter aanzeilen met een overmacht. Binnen de kortste keren had de elegante, arrogante Engelsman de zeventigjarige Berrio gevangengenomen; hij hoorde hem goedschiks, maar ook wel kwaadschiks over alle goud-bronnen uit.

Deze informatie verwerkte Raleigh in het verslag over zijn eigen ervaringen tijdens een tocht over de Orinoco: *The Discoverie of the large, rich and bewtiful Empyre of Guiana, with a relation of the great and Golden Citie of Manoa (which the Spanyards call El Dorado)*.

Hier volgen enkele - ingekorte - voorbeelden uit het boek dat in 1596 door Raleigh werd opgedragen aan zijn koningin, Elizabeth I.

Manoa of Eldorado

'[...] Een van de jongere zonen van Guynacapa vluchtte uit Peru en nam vele duizenden soldaten mee, Oreiones genaamd. Met deze en vele anderen die hem volgden veroverde hij het hele gebied dat ligt tussen de grote rivieren Amazonas en Orenoke.

[...] Het keizerrijk Cuiana kent dezelfde wetten, godsdienst en wijze van bestuur als gebruikt werd in Peru. Mij is verzekerd door de Spanjaarden die Manoa hebben gezien, de keizerlijke hoofdstad van Guiana (door de Spanjaarden El Dorado genoemd), dat het in rijkdom en grootheid uitsteekt boven elke andere stad van de wereld. De stad ligt aan een groot zoutwatermeer van 1000 km lang, zoals de Kaspische Zee. [...]. Het rijk heeft een grotere overvloed aan goud dan welk deel van Peru ook. En daar was het al zo dat de Inca-keizer een afgietsel had van alles wat in zijn rijk voorkwam, of het nu ging om dieren, vogels, planten of bomen.

[...] Uit het leger van Diego de Ordaz, die de Orinoco bevoer en de eerste of tweede was die probeerde Guiana te bereiken, deserteerde ene Martines, munitiemeester van Ordaz en ter dood veroordeeld nadat door zijn onoplettendheid de hele voorraad buskruit de lucht in was gevlogen. Zijn mede-soldaten hielpen hem echter ontsnappen met behulp van een 'canoa'. Later werd hij ongedeerd aangetroffen door de inwoners van Guyana, die nog nooit een Christen hadden

gezien. Zo werd hij als bezienswaardigheid meegenomen van stad naar stad, en uiteindelijk geblinddoekt Manoa binnengevoerd. Hij was de eerste Europeaan die de stad zag. Hij leefde er zeven maanden.

[...] Het goud van de indianen van de eilanden Trinidad en Dominica, alsook van de stammen van het schiereiland Paria, de kannibalen van de Guanipa en de stammen daar in de buurt - al dat goud is afkomstig uit Guiana. Het goud uit Guiana wordt verhandeld tot aan de Amazone toe.

De toegang tot dit rijk

Berrio, reizende vanuit de Andes via de rivier de Meta en vervolgens langs de Orinoco, kon jarenlang geen ingang vinden tot het rijk van Guiana, omdat de toegang door bergketens wordt versperd. [...] Tenslotte ging hij een verbond aan met het opperhoofd Carapana, aan het begin van de Orinoco-delta. Een oud en verstandig staatsman, die in zijn jeugd op Trinidad was geweest en zelfs in Cumand en op Margarita. Daardoor kende hij de militaire sterkte van de Christenen en wist hij zijn gebied in vrede met de buurnaties te houden, zelfs met de Caribische kannibalen. Deze Carapana bracht de vertwijfelde Berrio in contact met het opperhoofd van Morequito die met zijn stam in de buurt van de rivier de Caroní woonde. Niemand kende de toegang tot Guiana beter dan hij. Vanaf zijn woonplaats Morequito was het slechts een tocht van vijf dagen tot de eerste stad van Guiana.

Door omstandigheden verloor Berrio echter de goede betrekkingen met Morequito.

[...] Het opperhoofd van Morequito werd zelfs door de Spanjaarden terechtgesteld en Berrio verwoestte en plunderde zijn gebied tijdens een straf campagne. Ook de oom van het opperhoofd, Topiawari, werd zeventien dagen gevangengenomen. Hij kwam vrij tegen betaling van honderd gouden platen en diverse edelstenen die de Spanjaarden 'Piedras Hijadas' noemen. Topiawari werd nu het opperhoofd van Morequito.

Berrio had echter de samenwerking met de indianen verspeeld en kon nu alleen nog maar terugvallen op zijn bondgenoot Carapana, waar hij permanent tien Spaanse soldaten gestationeerd hield. Van daaruit probeerde hij de goudmijnen te laten localiseren.

[...] Tijdens mijn eigen reis ontbrak de tijd om ons met het openleggen van mijnen bezig te houden. Daarvoor hadden we ook niet de gereedschappen bij ons. Bovendien leek het verstandiger om onze belangstelling voor goud voor de indianen gering te laten lijken. We hebben ons er toe beperkt om goed uit onze ogen te kijken, monsters mee te nemen en een goede verstandhouding met de indianen tot stand te brengen.

Wanneer we de volgende keer terugkomen zal dat laatste van doorslaggevend belang zijn.

[...] Hogerop langs de Caroní ligt een meer van een dagreis breed, waarin diverse rivieren uitkomen. In de zomertijd, als het water zakt en terugvalt tot de oevers, worden er in deze mondingen grote hoeveelheden goud korrels gevonden.

[...] En ook wilde ik graag verder overleggen met de oude Topiawari. Met hem kwam een hele menigte mee van allerlei soorten mensen, en iedereen droeg wat bij zich, zoals bij een grote markt of festiviteit in Engeland. Onze hongerige metgezellen stonden met drie man tegelijk bij hun mandjes en ieder legde de hand op wat hij wilde hebben. Nadat Topiawari een tijdje had uitgerust in mijn tent, stuurde ik iedereen weg en bleef met hem en mijn tolk alleen, en besprak met hem de machtsverhoudingen. Hij was van mening dat ik nu niet naar de stad Manoa moest gaan, want vele malen meer manschappen dan ik had zou nog te weinig zijn om de Inca te weerstaan. Er was maar één manier om het hart van Guiana binnen te dringen: met de hulp van alle stammen die op voet van oorlog met hen stonden.

[...] Hijzelf was geheel bereid tot samenwerking want in de oorlogen met de Epuremet waren er veel vrouwen van hen geroofd. Ze hadden er nu elk nog maar drie of vier, terwijl ze er voorheen gewoonlijk tien of twaalf hadden. De indiaanse hoofden willen veel eigen kinderen om hun eigen kenmerken te vermeerderen; dat is hetgeen waarin zij het meest vertrouwen stellen. [...] Daarom vroegen ze als hun aandeel na een overwinning geen goud of schatten, maar de vrouwen van de Epuremei. Als zij maar de vrouwen kregen, dan mochten wij het goud hebben.

[...] Nadat we verdere afspraken hadden gemaakt, lichtten we het anker met de bedoeling om het jaar daarop terug te keren.

Feesten en vrouwen

[...] Onze Arowak-gids in de delta vreesde dat we hem zouden opeten of hem op een andere manier gruwelijk ter dood zouden brengen, want de Spanjaarden hadden alle stammen ervan overtuigd dat we menseneters waren en kannibalen. Dit om ervoor te zorgen dat geen van de indianen over de toegang tot Guiana met ons zou spreken. Maar toen die arme mannen en vrouwen ons hadden gezien en toen we hen vlees gaven en iedereen een aardigheidje dat bijzonder voor ze was, ja, toen begonnen ze te praten en onthulden ze de bedoelingen van de Spanjaarden. De Spanjaarden die, zoals ze vertelden, dagelijks hun vrouwen en dochters afpakten en hen gebruikten voor de bevrediging van hun eigen lusten. [...] Wat ons betreft, ik beweer voor het aangezicht van de levende God dat bij mijn weten niemand van ons gezelschap, met geweld of anderszins, ooit contact heeft gemaakt met een van hun vrouwen. En dat terwijl we er zovele honderden zagen en velen van hen in onze macht waren, velen erg jong nog, en terwijl ze prachtig geschapen waren, begaven ze zich te midden van ons gezelschap, poedelnaakt.

We bedrogen ze niet. Maar ik moet toegeven dat het veel geduld vroeg om mijn lagere bemanningsleden het stelen te verhinderen wanneer we in hun dorpen kwamen. Ik kon daar niet alles voorkomen en daarom gaf ik mijn indiaanse tolk opdracht om op elke plaats vanwaar we weer vertrokken, te informeren of er zaken kwijt waren of hen kwaad was gedaan. En als er gestolen of geweld gepleegd was, dan zorgde ik ervoor dat het ontvreemde werd teruggegeven en de betrokkene

onder hun ogen gestraft werd, of dat er de vergoeding voor werd gegeven die zij vroegen.

[...] Ik besprak met deze Toparimaca de volgende doorgang naar Guiana, en hij bracht ons naar zijn stad, waar enkele van onze officieren zoveel van zijn wijn dronken dat ze er vrolijk van werden, want die wijn is erg sterk gepeperd, gemaakt van kruiden en fruit, na gisting en zuivering van het sap. Zij bewaren hem in grote en mooie potten van aardewerk, heel schoon; en zelf zijn ze de grootste feestvierders en dronkaards van de wereld op hun bijeenkomsten.

Toen we in die stad kwamen troffen we twee cassiques [opperhoofden] aan, waarvan er één een volgeling van Toparimaca was en de ander daar niet thuishoorde, maar handel dreef op de rivier. Zijn boten, zijn mensen en zijn vrouw kampeerden bij de haven waar ook wij ons anker hadden uitgeworpen. Beide cassiques lagen in een katoenen Hamaca, wat wij een hangmat noemen; en twee vrouwen bedienden hen met zes bekers, plus een jongetje die de bekers volschonk uit een kruik van aardewerk. Zo dronken zij elkaar toe, met drie bekers tegelijk, en op deze manier gaat het meestal toe op hun feesten totdat ze dronken zijn.

Die vreemde cassique had zijn vrouw bij zich in de haven waar onze schepen lagen, en ik heb zelden een mooiere vrouw gezien in mijn leven. Ze had een flinke, volle gestalte en een prachtig gelaat met zwarte ogen; haar haar was bijna even lang als zijzelf en meestal in een fraaie wrong opgebonden. En het leek alsof ze niet zo onderdanig was jegens haar echtgenoot als de meeste vrouwen hier; want ze sprak, argumenteerde en dronk met de mannen en de officieren. Ze was erg prettig in de omgang, zich bewust van haar eigen aantrekkelijkheid, waar ze trots op was. In Engeland heb ik wel eens een dame gezien zoals zij; als er geen verschil in haarkleur was geweest, zou ik hebben gezworen dat het dezelfde vrouw was.

Goud.

[...] En elke steen waarbij we stopten om deze op te rapen beloofde zilver of goud door zijn samenstelling. Sommige van deze stenen liet ik later zien aan een Spanjaard uit Caracas en hij zei dat ze dit gesteente 'de moeder van het goud' noemen en dat de mijn dan dieper in de grond zit. [...] Kapitein Whiddon en onze chirurgijn brachten me stenen als saffieren en de indianen beloofden me naar een berg te brengen waar grote stukken van dergelijke stenen groeien als diamanten.

[...] Goud komt in Guiana in twee vormen voor: als korrels in het rivier-slib en als erts in het gesteente. Deze laatste vorm noemen we 'white sparre'. Thuisgekomen heb ik de ertsmonsters uit het gesteente laten zien aan Master Westwood uit Woodstreet. Hij schatte het op 12.000 pond per ton. Een ander type werd later in handen gegeven van Meester Bulmar en keuringsmeester Dimoke en geschat op 23.000 pond per ton. Een deel daarvan werd opnieuw bekeken door Meester Palmer, de Controleur van de Munt, en geschat op 26.900 pond per ton.

[...] *En alles wat de Spanjaarden uit Peru weghaalden en nog dagelijks naar Spanje brengen, heeft de Spaanse koning in een paar jaar tijd van een arm koninkje van Castilië gemaakt tot de grootste monarch van ons deel van de wereld.*

De goudkoorts bleef...

Het jaar waarin Raleighs boek uitkwam begon met een spectaculaire goudroof door zijn collega Sir Francis Drake. Dat was ook zo'n edelman/zeerover. Hij plunderde in Panama brutaalweg de koninklijke opslagloodsen, waar het goud en zilver op verscheping naar Spanje lag te wachten. Logisch dat het goud de gemoeieren in Europa bleef bezighouden. In 1617 kwam al de derde Hollandse editie uit van Raleighs *Discoverie*. Het is ook in dat jaar dat ons verhaal begint: wanneer Brechtje Winselius aan boord stapt van de Zeeduivel...

Sir Walter Raleigh

Walter Raleigh werd geboren in Devon, Zuid-Engeland. Hij studeerde rechten in Oxford en vocht o.a. in 1578 tegen Spanje, dat al snel zijn grote vijand werd. Hij was onvermoeibaar in het bedenken van manieren om Spanje dwars te zitten. Hij verstevigde de vestingswerken in Zuid-Engeland en hield toezicht op de kwaliteit van het leger van burgers, dat paraat stond voor het geval een Spaanse zeemacht (Armada) Engeland zou bedreigen.

Door zijn neef Gilbert was Walter Raleigh erg bezig met ontdekkingsreizen en de kaapvaart. Kapers, ondernemers op zee, kregen met een speciale brief (kapersbrief) toestemming van de Engelse koningin om Spaanse schepen aan te vallen en buit te maken. Raleigh ontwikkelde de denkbeelden van zijn neef verder over het koloniseren van andere delen van de wereld, in het belang van de (handels)positie van Engeland, maar ook om Spanje's macht in Amerika te beknotten.

De eerste expeditie die door Sir Walter Raleigh werd georganiseerd, ging naar het land in Noord-Amerika dat door hem Virginia werd genoemd, naar Elisabeth I, de Virgin Queen. Wij kennen Virginia nog steeds als een van de staten van de Amerika.

Vanaf dat jaar, 1584, mocht Walter Raleigh (ook wel Raleigh of Rawley genoemd) zich *Sir* noemen. Met zijn harde optreden tegen de Ieren in 1580, zijn geestigheid en welsprekendheid, en zijn romantische gebaar van de mantel in de modder (waar de koningin overheen mocht lopen op weg naar de Berenkuil), had Raleigh zich de gunst van Elisabeth verworven. Sindsdien was zijn loopbaan voorspoedig. Hij werd superintendent van de tinmijnen in Cornwall, wat hem tot een rijk man maakte.

Nu hij *Sir Walter Raleigh* was, kon hij zich nog meer veroorloven. Hij verzamelde een groep geleerden in de filosofie, wiskunde en navigatie om zich heen, die bijeen kwam in het torentje van zijn Londonse *Durham House*. Hij ontwikkelde ideeën en inzichten met betrekking tot de binnen-en buitenlandse politiek van Engeland. Zijn grootste ambitie was officieel staatsman te zijn en politiek adviseur van de koningin. In 1592 verloor hij echter de persoonlijke gunst van Elisabeth omdat hij in het geheim getrouwd was met een hofdame, Bess Trockmorton. En politiek raakte Raleigh op hetzelfde moment uit de gratie door toedoen van zijn rivaal Essex. Sir Walter en zijn vrouw Bess werden zelfs een tijdje in

de Tower gevangen gehouden.

Daarna ondernam Raleigh vele pogingen om opnieuw favoriet van de koningin te worden, onder andere door een prachtige gedichtencyclus voor haar te schrijven (*Cynthia, the lady of the Sea*); zonder veel resultaat.

In 1595 zeilde hij naar Guyana, nam de Spaanse ontdekkingsreiziger Berrio gevangen en ondervroeg hem over de toegangsweg naar El Dorado, het legendarische goudland waar een koning woonde die elk jaar met goudpoeder werd bestoven en dan in het meer dook.

Raleigh 'bevrijdde' de indianen op Trinidad van de Spanjaarden, voer de Orinoco op en legde contacten met indiaanse opperhoofden. Hij was van plan om een jaar later terug te keren en Guyana tot bevriende natie te maken voor het welzijn van Engeland, en vanuit dit gebied de Spanjaarden uit Zuid-Amerika te verdrijven.

Op weg naar huis schreef hij het rapport *The Discoverie of the Large, Rich and Bewtiful Empyre of Guiana*, in de hoop dat hij koningin Elisabeth kon overhalen zijn denkbeelden te honoreren. Dat lukte niet. Wel werd dit prachtige verslag meteen in London uitgegeven en vertaald, o.a. in het Hollands. Het boek werd beroemd: in het begin van de zeventiende eeuw was het al herhaaldelijk uitgegeven en het had grote invloed op de expeditie die nog naar Zuid-Amerika zouden worden gemaakt op zoek naar goud.

In 1596 stuurde Raleigh zijn trouwe metgezel Keymis naar Guyana terug, omdat hij zelf deelnam aan een oorlogsexpeditie naar de Spaanse havenstad Cadiz, waar hij weliswaar een goede reputatie maar ook een mank been aan overhield. Verschillende persoonlijke en politieke ontwikkelingen maakten dat hij zijn belofte aan de indiaanse opperhoofden verder uitstelde.

In 1600 werd Sir Walter Raleigh gouverneur van het kanaaleiland Jersey. Tegen de tijd dat de oude koningin Elisabeth stierf (1603) had Sir Walter zich een zodanige anti-Spaanse reputatie verworven, dat de katholieke troonopvolger Jacobus I van hem afwilde. Vreemd genoeg werd Raleigh op beschuldiging van een *Spaansgezinde* samenzwering ter dood veroordeeld! Door een 'geste' van de nieuwe koning kreeg hij echter levenslang.

Dertien jaar bracht hij door in de Tower met lezen, filosoferen, schrijven (*De geschiedenis van de Wereld* voor de jonge kroonprins, met wie hij het goed kon vinden) en studeren; ook maakte hij medicijnen en kruidenextracten waardoor zijn eigen klachten en die van zieke vrienden gedeeltelijk werden verholpen.

Pas in 1616 raakte Jacobus I geïnteresseerd in het belang van een expeditie naar Guyana. De koning stelde onmogelijke voorwaarden die betrekking hadden op het handhaven van de vrede met Spanje. De wanhopige Raleigh die zijn 'levenswerk' wilde voltooien, ging toch akkoord. Veel vrienden en zijn vrouw Bess Trockmorton investeerden in de onderneming, die beslist goud moest opleveren om Jacobus te overtuigen. Raleigh wist zeker dat dit goud in Guyana te vinden was. Hij nam zijn oudste zoon Watt mee in de speciaal voor deze reis gebouwde *Destiny*, en zeilde in het gezelschap van Keymis en nog een aantal andere schepen via de Kaapverdische Eilanden naar de Golf van Paria bij

Omdat hijzelf ziek was stuurde Raleigh zijn vriend Keymis en zijn zoon de Orinoco op, om te zoeken naar een goudmijn. In weerwil van de afspraken ontstond toch een gevecht in

San Thomé, de Spaanse vesting langs de rivier. Hierbij werd Watt gedood. De Engelsen maakten zich meester van San Thomé en Keymis zocht overal vergeefs naar goud.

Hoewel Raleigh wist dat hem nu, wegens schending van de afspraken, de doodstraf boven het hoofd hing, zeilde hij toch terug naar huis. Een schijnproces volgde, en hij werd op 29 oktober 1618 in London onthoofd.